

Az immár harmadizben kitüntetett Frantisek Langer, aki először *Periferie* című darabjával hívta fel magára a figyelmet (a darabot *Külváros* címmel a magyar színpadok is többször sikerrel előadták), minden munkájában a nincstelen, elesett, kitagadott emberek örök tragédiáját rajzolja biztos kézzel. F. X. Salda kitüntetésével az állam tulajdonképpen régi adósságának egy részletét róttá le a nagy cseh kritikussal és íróval szemben. (Ezuttal szépirodalmi munkásságát jutalmazta.) Salda, a forma és stílus nagyszerű mestereként mutatkozik be most megkoszorozott művében. Bátor és meg nem alkuvó szószólója, védelmezője a negyedik rend embereinek. A fiatal Laco Novomesky megjutalmazásával a szlovák líra egyik legtehetségesebb baloldali képviselőjét részesítették megérdemelt kitüntetésben. A komoly és következetes osztályharcos költő legjelentősebb alkotása az *Otvorené okno* című kötet. E. F. Burian neve ma fogalom nemcsak csehszlovákiai, hanem külföldi viszonylatokban is. Színpada, a *D 37* az utóbbi években az új színművészeti törekvések legfigyelemreméltóbb porondjává vált. A cseh színművészet történetében kimagasló helyet foglal el a *D 37*, ahol az új ember és új társadalom leg-égetőbb problémáit viszik a ma emberei elé.

A csehszlovák köztársaságban élő cseh, szlovák és német írók és művészek már évek hosszú sora óta elismerésben, anyagi megsegítésben részesülnek az állam részéről. Felmerül a kérdés, vajjon mi az oka annak, hogy a csehszlovákiai kisebbségi magyarság szellemi munkásai: írók, költők, művészek miért nem részesülnek ebben az elismerésben. A köztársaságban élő német kisebbségi írók évről-évre megkapják az államdíjat, vajjon nem kaphatnák-e ezt meg ugyanolyan joggal a magyar szellemi elit érdemes tagjai is? Vagy talán nem tartják a kisebbségi magyar írók munkáit érdemesnek és alkalmasnak a megjutalmazásra? Nem akarunk neveket és munkákat felsorolni, melyeket méltóknak tartunk a kitüntetésre. Tény azonban, hogy a csehszlovákiai magyar alkotók munkái között nem egy akadna, mely éppugy megérdemelné az elismerést, mint a csehszlovák köztársaság más nemzetének alkotásai. Nyitott kérdés marad, vajjon miért nem jutalmaztak meg eddig csehszlovákiai magyar művészt vagy költőt s vajjon sikerrel járna-e, ha ebben az ügyben, tegyük fel, a *Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság* tenné meg a kormány illetékes ténylezői felé a kezdeményező lépéseket.

Sándor László

GAZDASÁGI KÉRDÉSEK

A MÁSODIK NÉMET NÉGYÉVES TERV KÜSZÖBÉN

Az első négyéves terv Körülbelül vége felé jár az első, u. n. politikai négyéves terv megvalósítása. A program célja — felfegyverkezés minden vonalon — nagyrészt megvalósult és ennek révén a 6 millió munkanélküliből, akiket Hitler a weimari köztársaságtól átvett, ma hivatalos kimutatás szerint csak 1 millió a munkanélküli. Pontosan nem tudhatjuk, mibe került a német felfegyverkezés, mert Hitlerék nem számolnak el a közpénzekkel. Mindenesetre azonban számos milliárd márkáról van szó, amelyet elvontak a termékeny gazdasági élettől, hogy terméketlen fegyverkezésbe ruházzák be. A beruházás ideje alatt ugyan foglalkozást nyert számos munkás, de a beruházott tőke egyszer és mindenkorra megsemmisült. A német ujrafegyverkezésért a német nép nagy

árat fizetett: csökkent a német nemzeti vagyon és süllyedt a dolgozó némettség életszínvonala.

A második négyéves terv De Németország felfegyverkezése nem volna teljes, ha háborúban — tökéletes hadserege ellenére is — egy újabb blokád gazdaságilag legyőzhető. Hogy tehát ne kelljen ismét a háború ideje alatt nyersanyagok és élelmiszerek pótlékainak rögtönzéséhez látni, már most hozzálátunk, hogy a második, u. n. gazdasági négyéves terv alatt „a német földből mindent kihozzanak, amit csak lehet.” Ez a program olyan homályos és ruganyos, hogy Goering szokásos schneidigségének egyáltalában nem felel meg. Azonban a valósághoz a mai németeknek is kell alkalmazkodniok. Belföldön, kémiai uton fognak előállítani természetes gyapot helyett fából műgyapjút, szénből kőolajat, parafadugót nyárfából, aztán mógummit, továbbá szénből szappant, amellyel a vezérek állítása szerint tisztára lehet mosni kezüket. Ami ezeknek a pótlányoknak az árát illeti, szakértők szerint a műanyagok árban felülmulják a természetes és idáig importált anyagok árát. Az ár ugyan, német beállítás szerint, nem számít, a fontos, hogy a németföld termékét használja a német ember. Ez a hazafias beállítás azonban nem változtathatja meg azt a tényt, hogy a drága műanyagok az életszínvonal továbbcsúszását fogják eredményezni. Ez a második négyéves terv tehát inkább nevezhető gazdaságtalannak, mint gazdaságosnak. Ugy számítják német körök, hogy a terv sikere esetén nagymérvű devizamegkarakításra kerül sor, mert 500 millió RM. áru behozatalt takaríthatnak majd meg, szóval a nyersanyagokra és félgyártmányokra eddig kiadott összegnek egyötödét. Teljes önellátást azonban a terv sikere sem jelenthetne Németországnak, hiszen a német fa és szénkészletek nem kimeríthetlennék, fontos fémek behozatalára azontúl is rá fog szorulni a Harmadik Birodalom, ép' ugy élelmiszerbehozatalra. Már pedig a behozatal fizetése gyöngye pontja a német rendszernek.

A német külkereskedelem nehézségei A fegyverkezéshez eddig és ezentúl is szükséges nyersanyagok behozatalt Németországnak áruval illetve arannyal kell megfizetnie. Ilyen körülmények között nem egészen felel meg a valóságnak Goeringnek az entente hatalmakhoz intézett közvetlen hangú kijelentése: „Elloptátok az aranyunkat!” Igaz az, hogy Németország 1931-ig jelentős arany mennyiségeket szállított külföldre a Versailles-i szerződésben kikötött jóvátétel címén. Azonban ezek az aranyszállítások csak úgy voltak lehetségesek, hogy a külföld hatalmas kereskedelmi hiteleket nyitott Németországnak. Másszóval: abból a célból, hogy Németország megfizethesse politikai adósságait, a követelő államok az erre szükséges pénzt kölcsön adták Németországnak. Hogy bölcs dolog-e vagy sem a háború utáni látszatkonjunkturának ez az intézkedése, nem tartozik ide. Tény viszont, hogy Németország még ma is tartozik a kölcsönvett összegek jórészeivel. Ami arannyal pedig a Harmadik Birodalom 1933-ban még rendelkezett, azt elköltötte fegyverkezési nyersanyag vásárlására. (Ma csupán 60 millió RM. értékű aranya van a német jegybanknak, a többi elemet nyersanyagvásárlásra.) Ugyancsak a német adósságokról beszélt *Trendelenburg* német államtitkár a lipcei őszi vásáron: „Ha a külföld adósságaink megfizetését kívánja, úgy engedje meg, hogy azt áruszállítással egyenlíthessük ki. Ha pedig erre a külföld — saját ipara védelmét tartva szem előtt — nem hajlandó, úgy engedje el adósságainkat.” Ez a kijelentés a mai termelési rend alapvető és megoldhatatlan ellenmondásaira mutat ugyan rá, de a német államtitkár mást akart evvel mondani: a Harmadik Birodalomnak szüksége van rá, hogy valamiként rendezze adósságai kérdését. Né-

metországoknak kellene külföldi kölcsön (erről még később) azonban ehhez előbb rendeznie kellene jelenlegi adósságait. Áruszállítással pedig már csak azért sem egyenlítheti ki Németország adósságait, mert a német külkereskedelmi „árolló” leromlott 27 százalékkal, Németország kárára. Az utolsó 3 év alatt a német kivitel árai 22 százalékkal estek, viszont a német behozatal árai 5 százalékkal emelkedtek. Nemcsak, hogy adósságait nem tudja Németország kiegyenlíteni, hanem még külkereskedelmében is adós marad. A hitleri uralom első 2 éve alatt a német uralom „elfelejtett” 1 milliárd RM. értékű clearing-saldót kifizetni. Vagyis: ennyivel több értékű nyersanyagot kapott Németország a külföldtől, mint amennyi árut érte szállított. Az utóbbi időben azonban hozzáláttak a szállító államok, hogy lépítsék a clearing-adósságokat, így ma már csak 700 millió RM. a clearing-adósság. (Természetesen a külföld nem képes német árut korlátlanul befogadni, hiszen nem növelheti saját munkanélküliségét.) Azonban akármiként áll is a dolog, Németországnak szüksége van nyersanyagokra, másképpen megáll a termelés és lábrakap a munkanélküliség. Ma kb. 3 milliárd RM. külföldi hitelre volna szüksége a német birodalomnak ahhoz, hogy kifizesse clearing-adósságait és pótolhassa csökkenőben levő nyersanyagkészleteit. Természetesen Dr Schacht, többrendbeli utazása ellenére, kilátástalanul kér külföldön hitelt.

A német kivitel támogatása Németországnak létérdeke a kivitel, hogy vele a szükséges nyersanyagokat megvásárolhassa, hogy üzemei ne álljanak meg. A Harmadik Birodalom különböző módokon támogatja a kivitelt. Az első mód a dumping. Önköltség alatt adnak el a külföldnek, viszont ezt a veszteséget bevasalják a belföldi áron, a belföldi fogyasztón, aki így 20-50 százalékkal drágábban vásárolja a német árut, mint a délamerikai, török, stb. fogyasztó. A dumping olykor magasabb is, amint azt az U. S. A. példája mutatja, ahol a német dumping ellen 56 százalék értékvényt léptettek életbe. A kivitel támogatásának második módja különösen érdekes. A Hitler-rendszer alatt ugyanis a német adósok visszavásárolják külföldi hitelezőiktől adósságaikat kényszer árfolyamon. A Sperrmark, Effektenmark, Kreditmark, stb. árfolyamai a törvényes márkakurzusoknak csak egynegyed-egyötöd része. Viszont a külföldi hitelező inkább adja el kinnlevőségét egyötödért, mintsem hogy kockáztassa, hogy semmit se kapjon érte. Ezt az árfolyamkülönbséget használja fel a Harmadik Birodalom arra, hogy az exportórt önköltség alatti áraiért kártalanítsa. Az előző kiviteli szubvenció tehát a német fogyasztó terhére megy. Az utóbbi módon pedig a német áru versenyképessé válik az angol, amerikai, stb. áruval szemben, az angol, amerikai, stb. hitelezők pénzével és ezeknek az államoknak a kárára. Természetesen egyik módszer sem felel meg az egészséges kapitalizmus elvének és a magántulajdon szentségének.

Az új **devalválások** hatása Idén ősszel devalválták pénznemeiket Franciaország, Svájc, Hollandia, Csehszlovákia és Olaszország. Németország ezekbe az államokba kivételének igen jelentékeny részét — 35 százalékát — szállította. Ezek az államok tehát bajosan lesznek abban a helyzetben, hogy leromlott pénzüikkel a változatlanul magas márkaárakat megfizessék. Hogy a kivitelt ezekbe az országokba fentartsa, a Harmadik Birodalom most avval a tervvel foglalkozik, hogy az eddigi szubvenciókon felül további extra-rabattokat ad az ezekbe az országokba menő kivitelnek — az állami költségvetés terhére. Vagyis: a német adófizető terhére.

A márka helyzete A német márka külön helyet foglal el még a többi kényszerárfolyamú valuta között is. Külső értékét

kényszerkurzus szabja meg, amely távolról sem felel meg belső, csökkent vásárlóerejének. (Erről még később.) A magas márkakurzus következményeként Németország kénytelen versenyképessége érdekében a fenti erőltetett rendszabályokhoz folyamodni. Viszont egy esetleges márka-leértékelésnek az volna a következménye, hogy a behozatal és így a német létfontartás megdrágulna, ami növelné a társadalmi feszültséget. Márka-leértékelésre különben sem kerülhet addig sor, míg Németország nem rendezte külföldi adósságai kérdését, hiszen leértékelt márkában számítva az adósságok számszerűleg emelkednének. A márka és a nyersanyagkérdés összefüggése magyarázza meg a német követelést: „Adjátok vissza ellopott gyarmatainkat!” Ha Németországnak gyarmatai volnának, úgy nem volna devizakérdés, mert saját valutájában szerezhetné meg nyersanyagait. Ma viszont Németország, mesterségesen fenntartott márka-kurzusával igen drágán termel, tehát kikapcsolódik a nemzetközi kereskedelemről. A fenti exportszubvenciók nélkül Németország csak akkor volna versenyképes, ha márkáját legalább 40 százalékkal leértékelné. Mivel azonban ez belpolitikailag súlyos következményeket vonna maga után, így önellátásra rendezkedik be. Így támasztják alá külkereskedelmi okok és belpolitikai megfontolások a jövőre háborúra készülődő önellátás gondolatát.

A második négyéves terv pénzügyi kivitele. A Harmadik Birodalom urai kijelentik: nem számít, mibe kerül a terv megvalósítása. De a szintetikus anyagok előállítására óriási üzemeket, tehát nagyszabású befektetéseket kíván. Kérdés: miből? Németország tőkében szegény. Meglevő tőkék egy részét elhasználta az első, katonai négyéves terv megvalósításában. Erre a német közgazdák kijelentik: a terv nem tőke kérdése, hanem szervezési kérdés. Azonban a legegyszerűbb közzgazdaságtani megfontolás arra tanít: tőkét nem lehet a semmiből csinálni. Ha lehetne, úgy az orosz öt éves tervek megvalósítására nem lett volna szükséges a külföldi tőke behozatala.

Hitlerék azonban a tőkehiányt szervezéssel akarják pótolni. Elsősorban kisebb hatású rendszabályokat léptetnek életbe. Így szó van róla, hogy megtiltják német állampolgároknak a külföldre való utazást, hogy így devizákban takarékoskodjanak, hogy több deviza jusson nyersanyagra. Aztán arról van szó, hogy megtiltják a német állampolgárok birtokában lévő külföldi állampapírok és cimletek eladását. Tilos az érmék és bélyegek külföldre való kivitele. Hatalmas kiállítás hívta fel ősszel Kölnben a német polgárok figyelmét arra, hogy másfélmilliárd márka értékű anyag (vaj, burgonya, kenyér, stb.) vész el, helytelen raktározás, csomagolás, stb. révén. Azonkívül pedig, ahol csak lehet, megszorítják az adócsavart. Felemelik a társulati adót, a Stockkapitalgesetz értelmében pedig a 4 ill. 6 százalék feletti osztalékokat a német állam „kölsönveszi” a részvényesektől.

Mind ennek azonban csak kisebbmértű hatása lehet. Mindez talán még arra sem elegendő, hogy pótolja azt a lyukat, amit a második 4 éves terv megvalósulása esetében az államkincstár kap: autárkia esetén a német vámbevétel lényegesen csökken. Marad tehát, mint legfőbb finanszírozási forrás, az első fegyverkezési terv receptje, a hitelinfláció. Ennek részleteit e lap januári számában irtuk meg. Ma az a helyzet, hogy a német jegybank készlete bankjegyen és váltóban magasabb, mint valaha is az 1923-i infláció óta. Lényegileg, hatásában nincs különbség a bankjegyinfláció és a váltók révén előálló hitelinfláció közt. A német állam ezen túl nem u. n. fegyverkezési váltókkal fog fizetni, hanem Mefo és egyéb váltókkal (Metallforschung). Így burkolt infláció által állítják fel az új, költ-

séges üzemeket a szintetikus nyersanyagok gyártására. Az első négyéves-terv váltóinak csak kis részét sikerült „konszolidálni”, szóval váltóadóságból rendezett, hosszulejártú adóssággá átalakítani. A forgalomban lévő nagymennyiségű váltó jelentősége egyszerűen annyi, hogy a német állam már évekre előre elfogyasztotta bevételeit. A konszolidálás pedig élénken emlékeztet a háború alatti hadikölcsönök jegyzésére. A bankok, vállalkozók a konszolidálási kölcsönöket egyszerűen — váltókkal jegyzik le. Így a német állam nem jut pénzhez, nem jut tőkéhez, hanem saját adósságleveleit kapja vissza, amelyekért új adósságleveleket ad. A váltók áradatának pedig inflátorikus a hatása. Növekszik a fizetési eszközök mennyisége, tehát nő a drágaság, csökken a munkabér reális értéke, csökken a pénz vásárlóereje. Ez ellen a törvényszerűség ellen hiába igyekeznek védekezni, folyton újabb és újabb kereskedőket zárnak be, akik „drágítanak”, folyton újabb és újabb embereket pellengéreznek ki hazafiatlan árdrágítás miatt. Munkásság, polgárság, parasztság egyaránt elégedetlenek, hiszen pénzük mindig kevesebbet ér, életszínvonaluk mindinkább csökken. Mindez pedig még csak az első, fegyverkezési négyéves terv hatása. Mi lesz, majd ha a második négyéves terv finanszírozására újabb váltóáradat szakad Németországra?

A német gazdasági életet ma az jellemzi, hogy ma mindennemű gazdasági intézkedés értékpusztítással jár és a tömegek életszínvonalának csökkentésével. Németországban ma minden gazdasági intézkedés társadalmi hatása és így politikaiá válhat. Adám Elek

A DEPRESSZIÓ ALAKULÁSA CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Csehszlovákia gazdasági élete a válság kitörése óta először ebben az esztendőben mutat fel számottevő javulást. Márciusig a munkanélküliség még jóval felülmuta az előző év színvonalát. A termelés meg a külkereskedelmi forgalom adatai egyaránt vigasztalan képet mutattak. A mai állapotok változatlan fennmaradásában erősen érdekelt *Lidové Listy* lemondóan jegyezte meg: „a jelen gazdasági válság bűvös körhöz hasonló, melyből senki sem ismeri a kiutat.” A nyári hónapok azonban lassan élénkülést hoztak az évek óta tartó tespedésbe. A depressziós tünetek, az elmúlt esztendő átmeneti javulásával szemben, határozottabb formát öltöttek.

Mindenekelőtt a munkanélküliség jelentős csökkenése az, amit a hivatalos sajtó a figyelem középpontjába állít. Márciustól kezdve a foglalkozásnélküliek száma állandóan az 1905. év színvonalára mögött marad. Ami pedig még figyelemreméltóbb: a munkapiac javulása szeptemberben meg októberben is tovább tartott. Az elmúlt esztendőben ezek a hónapok a munkanélküliség ugrásszerű emelkedését mutatták. 1935 augusztusában 557.706; szeptemberében 573.362; októberében pedig 601.390 munkanélkülit tartottak nyilván. Ezzel szemben 1936 augusztusában 483.502 főre rugott a hivatalosan kimutatott foglalkozásnélküliek száma; szeptemberben 479 ezer 268; októberben ideiglenes adatok alapján kerekén 440 ezerre.

Jelentős emelkedést kell megállapítanunk ezzel párhuzamosan a legtöbb termelési ágban. A nyersvas termelése 40.9 százalékkal; a nyersacélé 28.1; a kőszéné 10.3; a kokszé 25 százalékkal multa felül 1936 első 9 hónapjában az előző év színvonalát. A fonó és: szövőipar termelése ugyancsak kedvezően alakult. Ez év nyarán elérte az 1929. év mutatószámainak 91 százalékát. Erőteljesen nekilendült az építkezési ipar tevékenysége is. A téglagyárak magas munkalétszámmal dolgoztak. A cementkartell össz-forgalma a múlt év 835.520 tonnájával szemben 1936 első 10 hónapjában